

DEBRECENI EGYETEM
Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma
Mezőgazdaságtudományi Kar
Földhasznosítási, Műszaki és Területfejlesztési Intézet

INTERDISZCIPLINÁRIS AGRÁR- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOK DOKTORI
ISKOLA

Doktori Iskola vezető:
Prof. dr. Nagy János
MTA doktora

Témavezető:
Dr. habil. Baranyi Béla
MTA doktora

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**KOMPETENCIA ELVÁRÁSOK VIZSGÁLATA,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ IDEGENNYELV-
TUDÁSRA AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN**

Készítette:
Hajdú Zita
doktorjelölt

Debrecen
2008

1. BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS

Az ezredforduló talán leggyakrabban emlegetett jelensége, a globalizáció, erőteljes befolyással bír a gazdaság és társadalom egészére, a munkaerő-piaci, foglalkoztatási folyamatokra és ezáltal az oktatási-képzési rendszer feladataira is. A globalizálódó világban a mobilitás az áruk és a szolgáltatások után a munkavállalók és a szervezetek esetében is egyre inkább érvényesül. Ennek következtében nemcsak a vállalkozások kerültek élesebb versenyhelyzetbe, hanem a munkát kereső személyek, a befektetőket területükre vonzani igyekvő régiók és az oktatási intézmények is. A közép- és felsőfokú oktatás huszadik század végén tapasztalható expanziójának eredményeképpen a huszonegyedik század munkaerő-piacára a korábbinál nagyobb mennyiségű, magasabban képzett munkaerő kerül, amely a mennyiségi előrejelzéseken kívül felértékeli a minőségre és a konkrét elvárásokra vonatkozó, minél korábbi prognózisokat is. Az előrejelzések eredményei a munkaerőpiac minden szereplője számára kulcsfontosságúak.

Regionális szinten mindenekelőtt a foglalkoztatási gondokkal küzdő térségek számára különösen fontos a munkaerőre vonatkozó igények ismerete. A munkahelyteremtő külföldi beruházások általában előnyben részesítik azokat a régiókat, ahol a munkaerő magas képzettséggel és korszerű ismeretekkel rendelkezik. Külföldi beruházások esetében természetes elvárás az *idegen nyelv-tudás*, amely a turizmusban és a helyi vállalatok export tevékenységében is elengedhetetlen. Egy régió versenyképességét pedig erőteljesen befolyásolja vállalati szektorának teljesítménye. Az Európai Unió szervezeteinek megbízásából, az utóbbi években készült felmérések szerint az európai vállalkozások üzleti lehetőségeket veszítenek, mivel nem beszélnek ügyfeleik nyelvét. A magyarok és különösen az Észak-alföldi régióban élők nyelvtudására vonatkozó adatok pedig az európai átlagnál is sokkal alacsonyabbak.

Az idegen nyelvek jelentőségét vizsgálhatjuk a leendő munkavállalók szemszögéből is. Diplomás munkakörökben – a szakképzettségen kívüli kom-

petenciák közül – elsősorban az informatikai ismeretek és a kommunikációs készségek, ezen belül pedig az idegen nyelvi ismeretek, váltak elengedhetetlenné. Ugyanakkor, országos felmérések tanúsága szerint az idegennyelv-tudás, valamint a szaknyelv ismerete – diplomás pályakezdők esetében – a munkaadók által hiányolt készségnek bizonyult.

A kutatás általános célkitűzése elősegíteni, hogy a felsőfokú képzésben folyó idegen nyelvi, ezen belül, szaknyelvi oktatás rugalmasan alkalmazkodjon a felhasználói oldal igényeihez, és ilyen módon hozzájáruljon a régió humán tőkéjének minőségi javításához. A szakirodalmi elemzéseket kiegészítő és alátámasztó empirikus vizsgálatok közvetlen célja, hogy egy konkrét régió szervezeteinél vizsgált kompetencia-elvárások gyakorlati szempontú elemzésével kimutassa az idegennyelv-tudás munkavállalói és szervezeti versenyképesség szempontjából legfontosabb készségeit és elemeit. E témakörön belül célom volt az Észak-alföldi régió szervezeteinek – gazdasági ág, szervezeti méret, illetve tulajdonosi forma szerint – kategorizált csoportjainál a munkahelyi nyelvhasználat különbségeit is vizsgálni, abból a szempontból, hogy az idegen nyelvi készségek és feladatok közül melyeket tartják fontosnak, valamint hogy melyek azok az idegen nyelvek, amelyeket a diplomásokat foglalkoztató szervezetek jelenlegi, illetve jövőbeli tevékenysége igényel. A felsőfokú oktatás idegen nyelvi képzésének egyik legfontosabb feladata, hogy sikeres állaspályázatokhoz segítse a hallgatókat, ezért a kiválasztási folyamat idegen nyelvi elvárásainak elemzése is az értekezés szerves része. Az irodalmi áttekintés során pedig arra kerestem a választ, hogy milyen szerepet játszik az idegennyelv-ismeret a szervezeti, regionális és európai versenyképességben.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A téma feldolgozását szolgáló kutatómunka megalapozását jelentette egy a foglalkoztatóknak szóló kérdőív célirányos összeállításán alapuló és 2006-ban lebonyolított empirikus vizsgálat, amely a diplomás alkalmazottakkal szem-

ben támasztott szervezeti elvárásokat mérte fel az Észak-alföldi régióban. A kérdőíves vizsgálathoz tartozó kutatási célkitűzéseket, az ezekhez kapcsolódó kérdéseket és eredményeket két fő kategóriába csoportosítottam:

- a., a szervezetek diplomásokra vonatkozó elvárásai, szakképzettség, munkahelyi kompetenciák és idegen nyelv-tudás szerint,
- b., a kiválasztás során érvényesülő, idegennyelv-tudásra vonatkozó elvek és eljárások, beleértve az idegennyelv-ismeret ellenőrzését.

A munkaadók idegennyelv-ismeretre vonatkozó elvárásait a munkahelyi idegennyelv-használat különböző aspektusai határozzák meg, amelyek a munkavégzés során használt, illetve hiányolt idegen nyelvi készségeket, idegennyelv-tudást igénylő feladatokat, valamint a jelenleg használt és a jövőben hasznosnak vélt idegen nyelv(ek) kategóriáit foglalják magukban. A munkaerőpiac által, a jövőben igényelt szakképzettségek és munkavállalói kompetenciák pedig befolyással bírnak a felsőoktatásban tanított szakmai idegen nyelvek tematikájára.

A vizsgálat témája – idegen nyelvi igények – miatt irányított mintavétel történt: kizárólag idegen nyelvi feladatokat is végző munkaadókat kérdeztem meg. A válaszadó munkáltatóknál átlagosan a munkahelyi feladatok 29,6 százaléka igényel idegen nyelvi ismereteket.

Nemzetgazdasági ágak alapján a vizsgálatban résztvevő 112 szervezet 21,4%-a mezőgazdasági, 14,3%-a feldolgozóipari, 12,5%-a közigazgatási, 11,6%-a ingatlan vagy egyéb gazdasági szolgáltató, 9,8 %-a kereskedelmi, ugyancsak 9,8%-a oktatási, 6,3%-a logisztikai, postai illetve távközlési, 4,5%-a pénzügyi, szintén 4,5%-a vendéglátó, 3,6%-a építőipari és 2,5%-a energia-ellátással kapcsolatos területen működik. Szervezeti tulajdonosi forma alapján: 70,6 százalék magántulajdonban lévő cég – ebből 50,0% magyar, 16,1% külföldi és 4,5 % részben külföldi tulajdonú – 22,3% költségvetési és 7,1% non-profit intézmény. A szervezeti méretet tekintve 14,3 százalék alkalmaz 1–9 főt, 32,1 százalék 10–49 főt, 33,0 százalék 50–249 főt és 20,6 százalék 250 vagy annál több főt.

A megbízhatóság ellenőrzése, majd a leíró statisztikai elemzések után a minta fő ismérvei szerint (tulajdonosi forma, gazdasági ág, szervezeti méret) almintákat alakítottam ki, majd feltártam az alminták különbségeit a vizsgálat lényeges kérdései alapján. A vizsgálatban a következő statisztikai módszereket alkalmaztam: variancia-analízis a főkomponensekre, Kruskal-Wallis próba, loglineáris elemzés.

3. AZ ÉRTEKEZÉS FONTOSABB EREDMÉNYEI, MEGÁLLAPÍTÁSAI

3.1 A képző intézményekkel történő tananyag egyeztetése

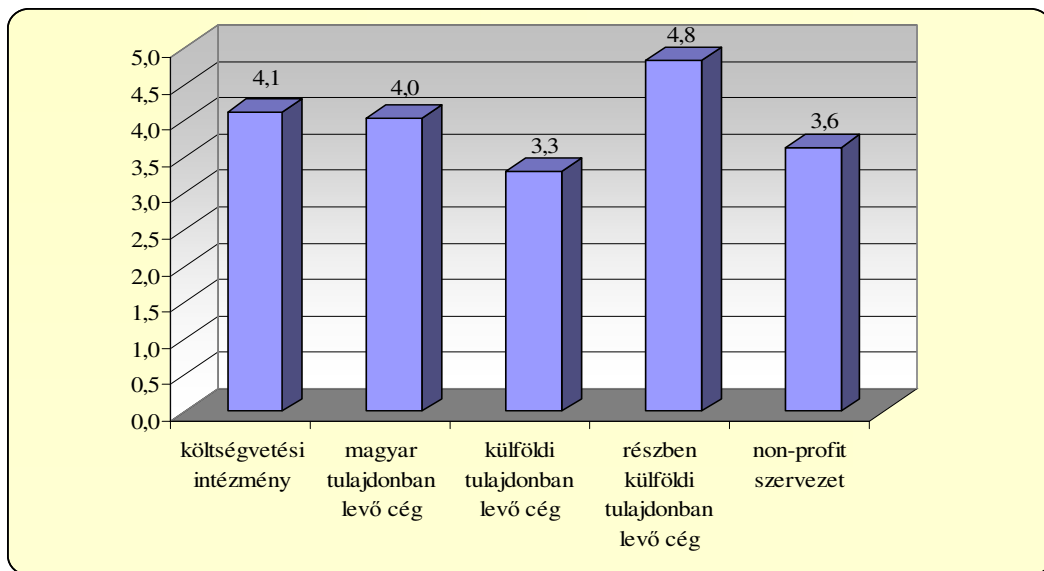
Az oktatás régi dilemmája, hogy a gyakorlati szempontok mennyire érvényesüljenek a tananyag tartalmában. Az oktatás-képzés feladata, hogy biztosítsa az elméleti alapokat, illetve olyan alapvető készségekkel lássa el a hallgatókat, amelyek az állandó változásokhoz való adaptációt lehetővé teszik. A tantervek, tananyagok összeállításakor az oktatási intézmények vezetői és tanárai egyre inkább figyelembe kell, hogy vegyék a foglalkoztatók tapasztalatát és igényeit. A *Nemzeti Fejlesztési Terv Oktatásfejlesztési programja (2007–2013)* a regionális munkapiac igényeinek követését javasolja. Az Észak-alföldi régió 2007 és 2013 közötti periódusra szóló *Fejlesztési Konceptiója és Stratégiai Programja (2005)* is kiemeli, hogy a regionális munkaerő-piaci kereslet és kínálat találkozása érdekében szükséges a szakképzés köz- és felső-oktatási szintjének piac-orientált átalakítása.

A kérdőíves vizsgálat egyik pontja arról kérdezte a szervezeti vezetőket, mennyire tartanak fontosnak, hogy a munkaadókkal egyeztetett tananyagok beépüljenek a felsőfokú képzésbe. Az összes válasz átlaga 3,9 lett és mivel a megadott skálán a négyes osztályzat a fontos kategóriának felelt meg, azt mondhatjuk, hogy lényegesnek tartják a munkaadók, hogy tapasztalatukat és igényeiket a képzés irányítói, tervezői felhasználják.

Az empirikus vizsgálatok adatainak statisztikai elemzése (Kruskal-Wallis próba) alapján megállapítottam, hogy az Észak-alföldi régióban a különböző tulajdonosi szektorba tartozó foglalkoztatók szignifikánsan különbözőnek ($p=0,006$) ítélték meg a munkaadók és a felsőfokú oktatási intézmények között történő tananyag egyeztetésének jelentőségét. Legkevésbé fontosnak (3,3) a tisztán külföldi tulajdonban lévő cégek tartották, utánuk a non-profit szervezetek következnek (3,6). A magyar tulajdonú cégek és a költségvetési szféra intézményei körülbelül azonos fontosságúnak (4,0 és 4,1) ítélték meg, és a részben külföldi tulajdonú cégek tartották szinte elengedhetetlennek (4,8) (1. ábra).

1. ábra

A munkaadókkal egyeztetett tananyag jelentőségének megítélése különböző tulajdonosi formájú szervezeteknél

Forrás: Saját vizsgálat (2006).

N=112

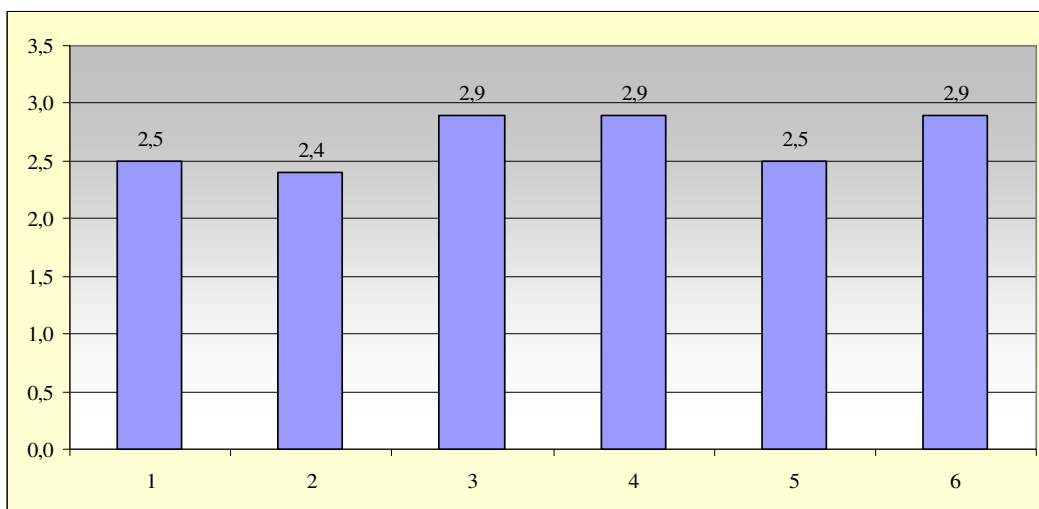
A felmérésben részt vett teljesen külföldi tulajdonban lévő szervezetek multinacionális vállalatok leányvállalatai vagy részlegei, de mindenképpen nagy foglalkoztatónak számítanak, és ezek rendszerint egészen speciális, saját szakembereik által kidolgozott stratégia alapján zajló, belső tréningeken képezik ki az újonnan felvett alkalmazottakat. Az ilyen tréningekhez szükséges anyagi és humán erőforrás bázis is a rendelkezésükre áll.

3.2. Az elvárt idegen nyelvi készségek

Az idegennyelv-tudás készségei (magas szintű általános idegennyelvtudás, magas szintű szaknyelvtudás, az előző kettő kombinációja, jó tárgyalási készség, interkulturális kommunikációs készség, magabiztosság és kezdeményezőkészség az idegen nyelv használatában) megközelítőleg egyenlő jelentőségűnek mutatkoztak az Észak-alföldi régió szervezeteinél. Az értékelések a hasznos és a nagyon hasznos fokozatok közé estek a következő ötfokozatú skálán: 0 = nem szükséges, 1 = esetleg hasznos, 2 = hasznos, 3 = nagyon hasznos, 4 = feltétlenül szükséges (2. ábra).

2. ábra

Az idegen nyelvi készségek fontosságának munkaadói megítélése

Forrás: Saját vizsgálat (2006).

N=112

Jelmagyarázat: 1. magas szintű általános idegennyelvtudás; 2. magas szintű szaknyelvtudás; 3. az előző kettő kombinációja; 4. jó tárgyalási készség; 5. interkulturális kommunikációs készség; 6. magabiztosság és kezdeményezőkészség az idegen nyelv használatában.

A készségek fontosságát gazdasági áganként is elemeztem. A statisztikai vizsgálat (Kruskal-Wallis próba) szignifikáns különbséget ($p=0,003$; $0,01$; $0,012$) mutatott ki a magas szintű szakmai nyelvtudás, a szakmai és általános nyelvtudás kombinációja, valamint az idegen nyelvek használatában szükséges magabiztosság és kezdeményezőkészség megítélésében a különböző gazdasági ágak esetében.

Szakmai idegennyelv-ismeretre legkevésbé az oktatásban és a vendéglátásban van szükség, mivel az oktatás és a vendéglátás szaknyelve, illetve szakszókincse az általános nyelv része. A magas szintű szakmai nyelvtudás leginkább a kereskedelemben igényelt. A külkereskedelemben a speciális kereskedelmi kifejezések, rövidítések, klauzulák ismerete nélkül szinte értéktelennek mondható a nyelvtudás. Átlagosnál fontosabbnak tartották még a közigazgatási szervek, mivel ezek nagy része speciális, szakigazgatási területeken működik, amelyekhez speciális szakszókincs és szaknyelv tartozik. A szak és általános nyelvtudás kombinációja a kereskedelemben és az iparban nagyon fontos, legkevésbé pedig az oktatásban és a vendéglátásban számít. Az idegen nyelvek használatában mutatott magabiztosság és kezdeményezőkészség a kereskedelemben és a vendéglátásban nagyon jelentős tényező (1. táblázat).

1. táblázat

Az idegen nyelvi készségek fontossága az elemzésbe bevont hét gazdasági ágban

<i>Gazdasági ág</i>	<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>	<i>6.</i>
Mezőgazdaság	2,5	2,3	2,5	3,3	2,2	3,0
Ipar	2,4	2,4	3,0	2,7	2,4	2,6
Kereskedelem	2,6	2,8	3,2	3,2	2,8	3,4
Vendéglátás	1,8	1,8	2,2	3,4	2,0	3,2
Gazdasági szolgáltatások	2,7	2,2	2,7	2,8	2,6	2,5
Közigazgatás	2,4	2,5	2,6	3,0	2,3	2,9
Oktatás	2,0	1,5	2,2	2,4	2,1	2,9
Átlag	2,5	2,4	2,9	2,9	2,5	2,9

Forrás: Forrás: Saját vizsgálatok (2006).

N=112

Jelmagyarázat: **1.** Magas szintű általános idegennyelvtudás. **2.** Magas szintű szaknyelvtudás. **3.** A kettő kombinációja. **4.** Jó tárgyalási készség. **5.** Interkulturális kommunikációs készség. **6.** Magabiztosság és kezdeményezőkészség az idegen nyelv használatában.

3.3. A jelenleg használt idegen nyelvek

Az idegennyelv-oktatás talán legfontosabb döntése, hogy milyen nyelveket és milyen arányban tanítson. Ebből a szempontból a munkaerőpiac tendenciái és igényei irányadóak. A kérdőív egyik pontjában a munkaadókat a jelenleg

használt (maximum öt) idegen nyelv fontossági sorrendben történő megjelölésére kértem. Első és második helyen néhány munkáltató két, vagy több egyenlő fontosságú idegen nyelvet is megadott. A statisztikai elemzésbe minden első helyre rangsorolt, összesen hét, idegen nyelvet bevontam, minden helyezési pozícióban. Pontozással tettem különbséget a nyelv helyezése szerint: amennyiben első helyre rangsoroltak egy idegen nyelvet, akkor öt pontot kapott, ha második helyre, akkor négyet stb.

A statisztikai elemzés (Kruskal-Wallis próba) kimutatta az angol, mint idegen nyelv elsődleges szerepét minden gazdasági ágban, valamint a német, az orosz, az olasz és a francia nyelvek gazdasági ágak szerint szignifikánsan eltérő ($p=0,003$; $0,025$; $0,000$; és $0,001$) használati arányát az Észak-alföldi régióban. Az angol nyelv tekintetében a gazdasági ágak között nem volt szignifikáns különbség, mindenhol a leggyakrabban használt idegen nyelvnek számít. A német nyelvet a vendéglátásban és az oktatásban, az orosz a kereskedelemben és a vendéglátásban, az olaszt a kereskedelemben, a franciát pedig az oktatásban használják az átlagosnál gyakrabban (2. táblázat).

2. táblázat

A gazdasági ágak és a leggyakoribb idegen nyelvek használata közötti korreláció Kruskal-Wallis analízisének eredményei (összesített rangátlagok)

Gazdasági ág	Angol	Német	Orosz	Spanyol	Román	Olasz	Francia
Mezőgazdaság	4,424	2,375	0,327	0,355	0,254	0,133	0,073
Ipar	4,878	2,710	0,377	0,236	0,660	0,049	0,511
Kereskedelem	4,818	1,546	1,273	0,273	0,364	1,000	0,000
Vendéglátás	4,400	3,800	1,200	0,000	0,000	0,200	0,400
Gazdasági szolgáltatás	4,735	2,687	0,360	0,000	0,573	0,054	0,380
Közigazgatás	4,812	1,687	0,751	0,000	0,751	0,000	0,438
Oktatás	4,846	3,693	0,308	0,077	0,308	0,000	1,385
Összes	4,776	2,384	0,697	0,183	0,481	0,344	0,343

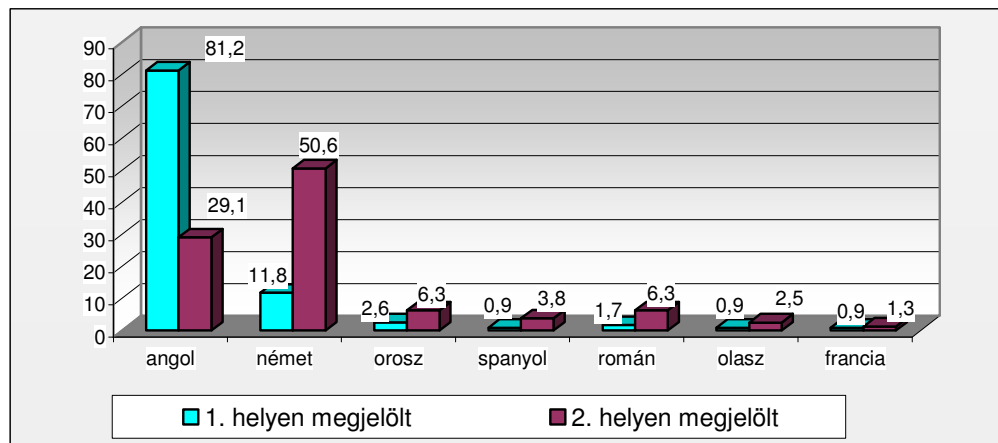
Forrás: Saját vizsgálatok (2006).

Az idegennyelv-használatot illetően az Észak-alföldi régió nem mutat helyi sajátosságokat. Az angol nyelv gazdasági és munkaerő-piaci hasznosságát és do-

minanciáját illetően az Észak-alföldi régió szervezeteinél végzett vizsgálat eredményei egybeesnek a témára vonatkozó európai kutatások eredményeivel. Annak ellenére, hogy sem a régió, sem Magyarország külgazdasági kapcsolatai nem indokolnák, az angol nyelv kiugróan a legfontosabb és leggyakrabban használt idegen, illetve közvetítő nyelv régiókban is, akár csak Európában, ahol a nagyvállalatok mintegy hatvan százaléka a „semleges” angolt használja a belső kommunikációra, valamint a vevőkkel történő kapcsolattartásra (ELAN, 2006; 3. ábra).

3. ábra

Az Észak-alföldi régió szervezeteinél leggyakrabban használt idegen nyelvek százalékos aránya (első és második helyen megjelölt nyelvek)

Forrás: Saját vizsgálat (2006).

N=112; 80

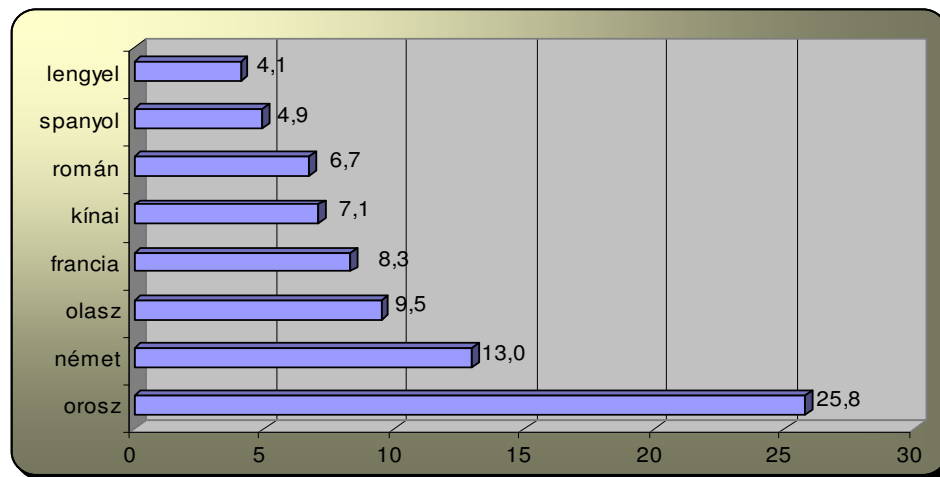
3.4. A munkaadók által a jövőben hasznosnak vélt idegen nyelvek

Az oktatási intézmények számára az is fontos, hogy a jövőre vonatkozóan – új üzleti, együttműködési lehetőségeknél – mely idegen nyelvek használatát tartják előnyösnek a vállalkozások és intézmények. A vizsgált szervezetek több mint fele jelölt be legalább egy, általuk jelenleg még nem használt, de a jövőben hasznosnak vélt idegen nyelvet. Az előző fejezetben alkalmazott pontozási rendszer alapján, az első helyen megjelölt idegen nyelv öt pontot, a második helyen megjelölt négy pontot kapott stb. A százalékos eredmények kiszámításakor az összes felsorolt idegen nyelvet figyelembe vettem minden helyezési

pozícióban. A szervezetek által jövőre vonatkozóan potenciálisan hasznosnak tekinthető idegen nyelvek változatos igényeket jeleztek, de kiemelkedett az orosz és a német nyelv várható szükségessége. A 4. ábrán az összesített eredmények alapján nyolc legmagasabb pontszámot kapott idegen nyelv szerepel.

4. ábra

A jelenleg nem használt, de a jövőben hasznosnak ítélt idegen nyelvek százalékos aránya az Észak-alföldi régió szervezeteinél

Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2006) adatai alapján saját szerkesztés.

N=65

A jövőbeli lehetőségek szempontjából hasznosnak vélt két leggyakoribb idegen nyelv, az orosz és a német, valamint a spanyol nyelv fontosságát tekintve a statisztikai (Kruskal-Wallis) elemzés szignifikáns különbséget ($p=0,001$; $0,01$, és $0,035$) mutatott ki a gazdasági ágak között. A németre várhatóan a kereskedelemben és a mezőgazdaságban lesz majd szükség. Az oroszot pedig a vendéglátás, a mezőgazdaság, a gazdasági szolgáltatások (pénzügy, logisztika, posta, távközlés), a közigazgatás és az ipar terén tartanák előnyös nyelvismeretnek a jövőben. A spanyol nyelvet a kereskedelemben és az oktatásban tartanák fontosnak a jövőben. A munkaadók által előre jelzett nyelvhasználat összesített eredménye alapján megállapítható, hogy több figyelmet érdemelne az oktatási intézmények palettájáról egyre inkább eltűnő-

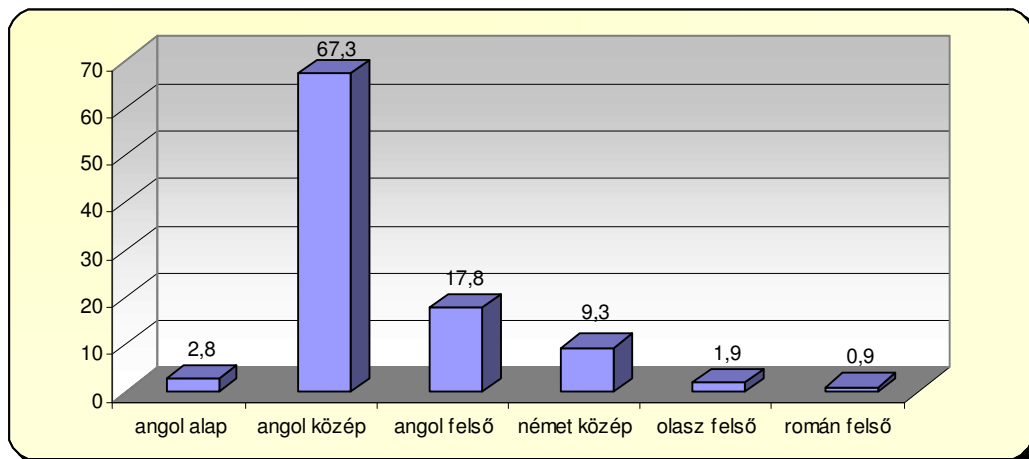
ben lévő orosz nyelv oktatása. A fent említett gazdasági ágakban, valamint a hét gazdasági ágat együttesen figyelembe véve az orosz számít a jövőben leginkább szükséges idegen nyelvnek az észak-alföldi régióban.

3.5. Idegennyelv-tudásra vonatkozó munkaerő-piaci elvárások

Az empirikus vizsgálatok eredményei igazolták, hogy az Észak-alföldi régióban a leggyakoribb idegen nyelvi elvárás az angol középfokú nyelvtudás (5. ábra). A munkáltatók a nyelvtudásra vonatkozó elvárások esetében is öt nyelvet, nevezhetek meg, tudásszinttel együtt, fontossági sorrendben. A diplomásokkal szemben támasztott idegen nyelvi elvárás esetében az angol nyelv dominanciája még jobban érvényesül, mint ahogyan azt a munkahelyi idegennyelv-használat indokolná: a foglalkoztatók 87,9 százaléka, első helyen, angol nyelvtudást követel meg új alkalmazott felvételekor, ugyanakkor csak 81,2 százaléka állította, hogy az angol náluk az elsősorban használt idegen nyelv.

5. ábra

*A friss diplomásoktól megkövetelt idegennyelv-ismeret százalékos aránya
(első helyen megjelölt nyelvek és szintek)*

Forrás: Saját vizsgálat (2006).

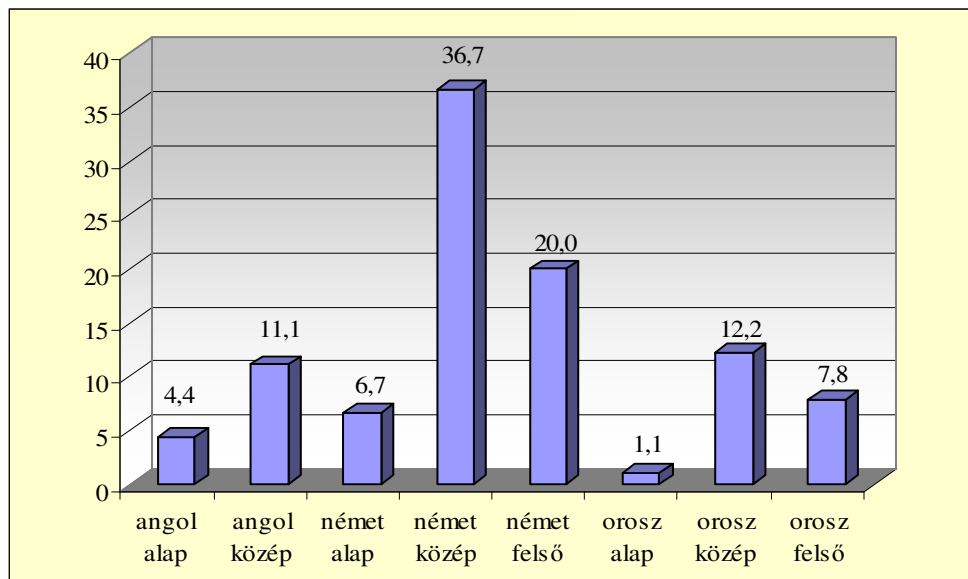
N=107

A százalékos adatok alapján kijelenthető, hogy az angol nyelv kulcskompetenciának számít az Észak-alföldi régió diplomás munkaerő-piacán. Az an-

gol nyelven belül a középfokú nyelvtudás elvárása az uralkodó, annak ellenére, hogy a diplomához kötött munkakörökben a munkafeladatok többsége felsőfokú nyelvtudást igényelne. A munkaadói elvárások megfogalmazását a kereslet és kínálat összehangolása is befolyásolja. A kínálatot pedig erősen meghatározza a diplomához előírt követelmény: egyetemeken általában középfok, főiskolák esetében pedig alapfok. Az angol középfok után a második leggyakoribb elvárás, különösen a második és harmadik helyezési pozíciókat is figyelembe véve, a német középfok (6. ábra). A leggyakoribb idegen nyelvi elvárásoknál nem volt szignifikáns különbség a gazdasági ágak között.

6. ábra

*A friss diplomásoktól megkövetelt idegennyelv-ismeret százalékos aránya
(második helyen megjelölt nyelvek és szintek)*

Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2006) adatai alapján saját szerkesztés.

N= 90

Mivel a kutatás az Észak-alföldi régióban dolgozó pályakezdő diplomásokra vonatkozott, érdemes összehasonlítani a régióban különböző idegen nyelveket tanuló egyetemisták és főiskolások arányait a munkaadók elvárásaival, valamint a jelenlegi és jövőbeli nyelvhasználattal kapcsolatos igényeivel. Az összehasonlítás eredményeként megállapítható, hogy az Észak-alföldi régióban az angol nyelvet tanulók aránya a szervezeti elvárásokhoz képest ala-

csony. Az orosz, az olasz és a spanyol nyelvet tanulók aránya sem éri el a regionális munkaerőpiac igényeit. A román nyelv pedig meg sem jelenik a nyelvet tanulók hivatalos statisztikai adatai között (3. táblázat).

3. táblázat

Az Észak-alföldi régióban a különböző idegen nyelveket tanuló egyetemi, főiskolai hallgatók aránya az összes idegen nyelvet tanuló egyetemista, főiskolás számához viszonyítva, 2005/2006

<i>Tanult idegen nyelv</i>	<i>Százalékos arány</i>
Angol	66,0
Német	27,0
Francia	2,5
Orosz	2,1
Olasz	1,5
Spanyol	0,3

Forrás: Saját szerkesztés a KSH Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Statisztikai Évkönyvei, 2006 alapján.

3.6. A nyelvtudás ellenőrzése új munkaerő felvételekor

A felsőfokú oktatás idegen nyelvi programjainak egyik legfontosabb feladata sikeres állaspályázatokhoz segíteni a hallgatókat. Ehhez azonban elengedhetetlen a felvételi eljárások elveinek és gyakorlatának alapos ismerete.

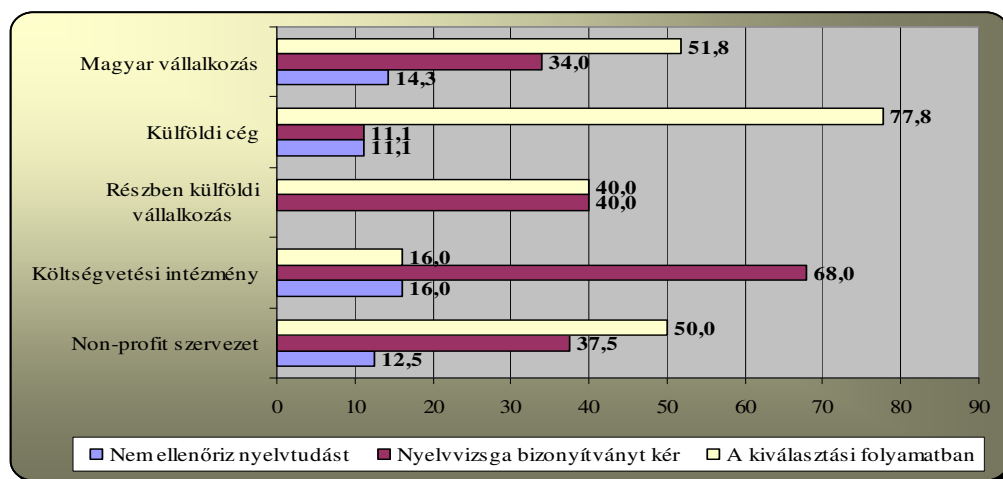
A konkrét elvárásokkal (5. és 6. ábra) összhangban a munkaerő kiválasztási eljárás elveit tekintve a foglalkoztatóknak mindössze 11,8 százaléka értett egyet azzal, hogy egy nyelv magas szintű ismerete fontosabb, mint két nyelv középfokú tudása. A magas szintű nyelvtudással ellentétben a *tényleges nyelvtudást* viszont elvárják a munkáltatók. A szervezetek 54,5 százalékánál fogadták el azt a kiválasztási kritériumot, hogy a nyelvvizsga-bizonyítványoknál többet ér a valódi nyelvtudás. A *tényleges nyelvtudás* nyelvvizsga-bizonyítványokkal szembeni elméleti preferenciája kiugróan nagyra értékelt a külföldi (77,8%) és főleg a részben külföldi tulajdonú vállalkozásoknál (100%). A felvételi eljárások során ennek a kritériumnak a jelentősége a magyar tulajdonú cégeknél már kevésbé

(51,8%) volt fontos; legkevésbé pedig a non-profit szervezetek és a költségvetési intézmények vezetői értékelték vele egyet (37,5% és 36,0%). A szignifikancia ellenőrzésére alkalmazott loglineáris elemzés a tényleges nyelvtudás nyelvvizgabizonyítványokkal szembeni elméleti preferenciája esetén szignifikáns ($p=0,0094$) különbséget talált a tulajdonosi formák között.

Az előbbieken részletezett kiválasztási elv gyakorlatban történő érvényesülését is vizsgáltam. Az elemzések eredményei alapján megállapítottam, hogy a szervezet *tulajdonosi formája* meghatározza, hogy a felvételi eljárásban ténylegesen ellenőrzik-e a nyelvtudást. Leginkább a teljesen külföldi tulajdonú cégek (77,8%) ellenőrzik a jelentkezők valódi nyelvtudását a kiválasztási folyamatban. A magyar vállalkozások és a non-profit szervezetek is meglehetősen nagy arányban (51,8% illetve 50,0%) maguk mérik le a jelöltek nyelvtudásának szintjét. Valamivel kisebb (40,0%) ez az arány a részben külföldi tulajdonú vállalkozásoknál, bár elméletben minden részben külföldi tulajdonú cég képviselője egyetértett a tényleges nyelvtudás bizonyítványokkal szembeni előnyével. A költségvetési intézményeknél a legalacsonyabb a nyelvtudás valódi szintjének felmérése (16,0%), és kiugróan magas (68,0%) a nyelvvizsga-bizonyítványok jelentősége (7. ábra).

7. ábra

A nyelvtudás-ellenőrző módszerek százalékos aránya tulajdonosi forma szerint

Forrás: Saját vizsgálat (2006).

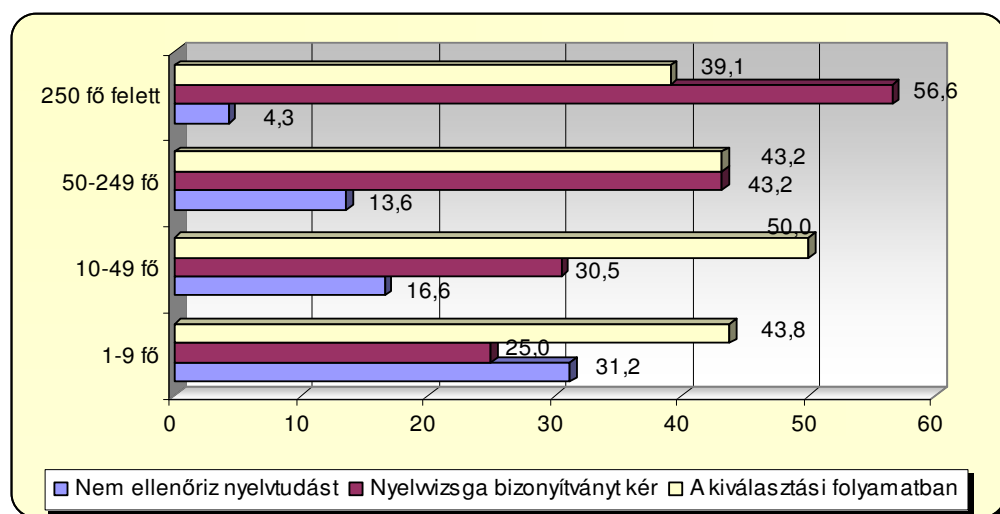
N= 111

A statisztikai igazolás (loglineáris elemzés) megerősítette a százalékos eredményeket: a nyelvtudás valódi szintjét legkevésbé a költségvetési szektorban ellenőrzik, és leginkább a külföldi tulajdonban lévő cégeknél. A kiválasztási folyamatban történő nyelvtudás ellenőrzés szignifikánsan eltérő ($p=0,028$) volt a tulajdonosi formák között.

Az adatok statisztikai elemzése alapján megállapítottam, hogy a *szervezeti méret* is befolyásolja, hogy milyen formában ellenőrzik az idegennyelv-tudást. A nyelvtudás ellenőrzésének hiánya leginkább a mikroszervezeteknél jellemző (31,2%), majd a 10-49 főt foglalkoztató szervezeteknél (16,6%). Az 50-249 főt alkalmazó munkaadóknál már csak 13,6% nem ellenőrzi a nyelvtudást semmilyen formában, és a nagyvállalatoknál és intézményeknél ez a szám mindössze 4,3%, azaz a szervezet létszámával fordítottan arányos. A nyelvizsga-bizonyítványokkal történő nyelvtudás ellenőrzés gyakorlata viszont a szervezeti mérettel arányosan növekszik (8. ábra).

8. ábra

A nyelvtudás-ellenőrzés módszereinek százalékos aránya szervezeti méret szerint

Forrás: Saját vizsgálati eredmények (2006).

N = 111

A statisztikai analízis (loglineáris elemzés) a nyelvi felkészültség ellenőrzésének módzatai közül szignifikáns különbséget mutatott ki a nyelvvizsga-

bizonyítványok megtekintése, valamint a nyelvi szintfelmérés elmaradása esetében a különböző szervezeti méretek között $p=0,043$, illetve $0,011$ szignifikanciákkal. A kiválasztási folyamatban történő nyelvtudás ellenőrzés létszám-kategória alapján nem mutatott szignifikáns különbséget.

4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A tudás, a kutatás-fejlesztés és az innováció, avagy a humán erőforrások az európai kohéziós politika alappillérei. A humán tőkére épülő gazdaságfejlesztés és az ehhez szorosan kapcsolódó foglalkoztatás bővítés az *Észak-alföldi régió fejlesztési koncepciójának* is része.

- A pályakezdő diplomások munkaerő-piaci versenyképességét – szakképzettségükön kívül – erőteljesen befolyásolja, hogy milyen kompetenciákkal rendelkeznek. A foglalkoztathatóság szempontjából *az egyik leginkább igényelt készség az idegennyelv-ismeret*. A diplomás pályakezdők idegennyelv-tudásával azonban mind országos szinten, mind az Észak-alföldi régió szervezeteinél végzett vizsgálataim eredményei szerint, nem teljesen elégedettek a munkáltatók.
- A leendő munkavállalók számára ugyanakkor a nyelvtanuláshoz szükséges *motivációt a jobb munka vagy jövedelem lehetőségek tudnák biztosítani*. Az európai felmérések is a szakmai célú nyelvtanulás előretörését mutatják, az egyéb motivációs tényezőkkel szemben. Mindez kiváltképpen érvényes szaknyelvi oktatás és felnőttoktatás esetében.
- Az idegennyelv-ismeretre vonatkozó országos és régiós, hivatalos statisztikát tekintve kedvezőtlen a helyzet. Pedig a humán tőkére vonatkozó *hivatalos statisztikai adatokat a potenciális befektetők is olvassák* és befolyásolhatja döntéseiket. Az elmaradott régiókat a munkahely-teremtő beruházások elkerülik, a jól képzett munkaerő pedig a magasabb jövedelem reményében a fejlettebb területekre költözik. Hátrányos helyzetű régiók, mint az

Észak-alföldi régió, számára kitörési pontot az jelenthet, ha a keresleti oldal igényeihez igazított képzéseket támogatnak.

- A régió nyelvoktatási célkitűzései a gazdaságfejlesztési elképzelésekhez is kell, hogy kapcsolódjanak. Az Észak-alföldi régiót tranzit szerepe különösen alkalmassá tenné *ügyfélszolgálati vagy logisztikai központok* befogadására. Megfelelő nyelvtudású és szakképzettségű, középfokú végzettségű szakemberek képzésével, például kéttannyelvű szakközépiskolákban, esetleg betölthető lenne ez a piaci űr. Ezek a tevékenységek az angol mellett a szomszédos országok nyelvének ismeretét igényelnék.
- Regionális szinten az idegennyelv-tudás nemcsak a magánszektorban, hanem költségvetési és non-profit területen is jelentőséggel bír. Az EU támogatási rendszere pályázatokra épül, és a kor igényeinek megfelelő képzésben részesült szakemberek jobban eligazodnak a pályázatok értelmezésében, valamint jobb pályázatokat készítenek. A konzorciumos pályázatok esetében, partnerkeresés és együttműködés céljából, elengedhetetlen a magas szintű idegennyelv-tudás.
- A humán tőkébe történő befektetésnek azonban ugyanolyan költség-hatékonynak kell lennie, mint más beruházásoknak. Épp ezért az emberi tőkére vonatkozó gazdasági, munkaadói *igények minél korábbi kiderítése, és a képzés igényekhez történő illesztése szükséges*. Kutatási eredményeim szerint szakképzettségek tekintetében, a felhasználói oldal igényei alapján, az Észak-alföldi régióban több műszaki és gazdasági végzettségű diplomás szakemberre lenne kereslet. A nyelvi képzésben is ezen szakmai területekhez kapcsolódó szaknyelvek oktatására lenne szükség. A régió felsőfokú képzésében azonban, még mindig a humán tanulmányokat folytatók vannak többségben. Az idegen nyelvi tananyagba is beépíthető munkahelyi kompetenciák közül az észak-alföldi foglalkoztatók a problémamegoldást tartották a legfontosabbnak, és ennél a készségnél mutatkozott a legnagyobb különbség a kompetenciák fontossága és a velük való elégedettség megítélésükor is.

- Az Észak-alföldi régió szervezeteinél az *idegen nyelvi készségeket* (magas szintű általános idegennyelvtudás, magas szintű szaknyelvtudás, jó tárgyalási készség, interkulturális kommunikációs készség, magabiztosság és kezdeményezőkészség az idegen nyelv használatában) *megközelítőleg azonos jelentőségűnek ítélték* a vezetők, ami a nyelvi képzés felépítése szempontjából alapvető fontosságú információ.
- A jelenlegi nyelvhasználatot tekintve az Észak-alföldi régióban, minden nemzetgazdasági ágban *az angol a domináns idegen nyelv*. Az univerzálisan használt angol nyelv önmagában kulcskompetenciának minősül a diplomás munkaerő-piacon. Jelenlegi használatot tekintve második a német és harmadik az orosz nyelv. A jelenleg nem használt, de *a jövőben üzleti, ügyfélkapcsolati, együttműködési szempontból előnyösnek vélt idegen nyelvek* sorrendje a régióban a következőképpen alakult: *orosz, német, olasz, francia, kínai, román*. Ezeket ugyan csak prognosztizálták a munkaadók, de összeadva a világgazdaság tendenciáival a régióban is szinte biztosra vehető az orosz és a kínai nyelvek jövőbeli hasznossága, főképp a kereskedelmi tevékenységet (is) folytató vállalkozásoknál. A német és orosz nyelvet bizonyos nemzetgazdasági ágakban (kereskedelem, vendéglátás, mezőgazdaság) találták a jövő szempontjából különösen hasznosnak, így a karriertervezésnél meglehetősen jól kiszámítható a fontosságuk. A szervezetek igényei alapján a jövőben kiemelkedően előnyösnek bizonyulhat az orosz nyelv.
- A diplomásokkal szemben támasztott idegen nyelvi követelmények esetében kifogásolható a középfokú nyelvtudás preferenciája, holott a diplomás munkakörökhöz kapcsolódó feladatok többsége felsőfokú nyelvismeretet követelne.
- Az idegennyelv-tudás kiválasztási folyamatban történő ellenőrzésének aránya az Észak-alföldi régióban több kérdést is felvet, valamint többféle jövőbeli tendenciát vetít előre. Öröndetes, hogy a munkáltatók többsége elméletben a tényleges nyelvtudást preferálja a bizonyítványokkal szem-

ben, és a gyakorlatban is a szervezetek majdnem felénél érvényesül ez az elv, de a kérdés megítélésében erőteljes különbség mutatkozott a magán és a közszféra szervezetei között. Elsősorban a vállalkozói szektor, és azon belül is a külföldi cégek tartják fontosabbnak a valódi nyelvtudást, és a külföldi vállalatok piaci súlya miatt ez a tendencia – a nyelvtudás felvételi eljárás során történő ellenőrzése – a jövőben várhatóan a többi szervezeti forma esetében is a jelenleginél elterjedtebbé válik. Ugyanakkor a nyelvvizsga-bizonyítványok által igazolt tudás a jövőben sokkal inkább egyértelmű, a vizsgák rendszere pedig átláthatóbb lesz a Közös Európai Referenciakeret bevezetésével: minden nyelvvizsga minden szintje megfelel a referenciakeret egy szintjének. Ez a struktúra egész Európában egységesíti és átláthatóvá teszi a nyelvvizsgák rendszerét. Ennek ismeretében valóban kevésbé indokoltá válhat majd a kiválasztási folyamat során történő ellenőrzés. A rendszer teljes megbízhatóságához azonban szükség lenne még az oktatástól független, vizsgáztatói karra.

- Fontos lenne a nyelvtanulás eddigi eredménytelenségének okait elemezni, és a tanulságok tudatosítása után a jövőben ezeket a hibákat elkerülni. A köz- és a felsőoktatásban egyaránt jellemzőek a *túl nagy létszámú és heterogén csoportok*, valamint a *sok évre elnyújtott és nem eléggé intenzív nyelvoktatás*.
- A magyarok idegennyelv-tudásban tanúsított eddigi sikertelenségeiért nem okolható a *felsőoktatás*, de vannak idegen nyelvi területek és szintek, amelyek fejlesztésében az egyetemek támogatására lenne szükség. A diplomások szaknyelvi képzése csak az oktatás tercier szektorában valósulhat meg. Ennek elsődleges eszköze a hallgatói és oktatói *mobilitási programok*.
- A mobilitási programok kiegészítéseként a Magyarországon megvalósuló *idegen nyelvű oktatás* is feltétlenül hozzájárulna a szakmai nyelv fejlesztéséhez. Az Észak-alföldi régióban az idegen nyelven folyó felsőfokú oktatás további tudományterületekre is kiterjeszthető. Forrás hiányában, teljes

programok helyett egy-egy tantárgy idegen nyelven történő oktatása is hasznos lenne, különösen a szaknyelv tekintetében.

- Mind a szakirodalmi áttekintés, mind az empirikus vizsgálatok elemzése során megállapítható, hogy az idegennyelv-tudás munkavállalói kulcskompetenciává vált a munkaerő-piacon valamint kiemelten fontos tényezővé egy régió humántőkéjének megítélésekor. Mivel idegennyelv-tudás tekintetében az Észak-alföldi régió jelenleg versenyhátrányban van, a jövőben ezt a kérdést mindenképpen a gazdaságfejlesztési prioritások között célszerű kezelni.

5. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. A munkaadói elvárások és az idegen nyelvi képzés tartalmának összehangolása érdekében az Észak-alföldi régióban elsőként készült komplex, témaspecifikus, elméleti és empirikus elemzés, megalapozott tudományos módszerekkel, különös tekintettel a statisztikatudomány korszerű eljárásaira.

2. Tudományos elemzésekkel regionális összefüggésekben sikerült igazolni, hogy a lisszaboni stratégia céljainak megvalósítása és mindenfajta versenyképesség, innováció és foglalkoztatás-bővítés elengedhetetlen minőségi előfeltétele a gyakorlatban hasznosítható, korszerű nyelvtudás, amely jelentős szerepet játszhat a regionális gazdasági, társadalmi különbségek mérséklésében és a hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatásában.

3. Regionális dimenziókban sikerült kimutatni az Észak-alföldi régió példáján a gazdasági-társadalmi elmaradottság, illetőleg a nyelvismeret és az idegennyelv-használat közötti szoros kölcsönhatásokat, s ezzel összefüggésben bizonyítani a foglalkoztatói igények és képzési tartalmak harmonizációjának szükségességét.

4. Nemzetgazdasági ágazatonként sikerült feltárni az idegennyelv-ismeret alkalmazásában a szaknyelv munkaerő-piaci és foglalkoztatáspolitikai jelentő-

ségét az Észak-alföldi régióban, különös tekintettel a diplomás pályakezdők által betöltött munkakörökre.

5. A tudományos elemzéseket megalapozó empirikus vizsgálat eredményei szerint az Észak-alföldi régióban – a jelenlegi nyelvhasználatot tekintve – minden nemzetgazdasági ágban az angol a domináns idegen nyelv, míg a német, a francia, az olasz és az orosz nyelv aránya gazdasági áganként eltérő, ám nyugat-keleti irányú stratégiai kapcsolódási pontként betöltött szerepére és a határon átnyúló lehetséges gazdasági és munkaerő-piaci kapcsolataira való tekintettel az orosz nyelv a jövőben megkülönböztetett jelentőségre számíthat az Észak-alföldi régióban.

6. Az elemzések bizonyították a monitoring szerepének fontosságát, amely szerint a diplomás munkaerő kiválasztásakor a valódi, „piacképes”, azaz hasznosítható nyelvismeret a legfontosabb, különösen a külföldi tulajdonú szervezeteknél, ahol a munkaerő kiválasztási folyamatban a legerősebb a jelentkezők tényleges nyelvtudásának a jelentősége.

A dolgozat befejezése nem jelenti a kutatás lezárását. A szakirodalom elemzése, valamint az empirikus vizsgálatok eredményei alapján felmerült újabb kérdések további vizsgálatok kiindulási pontjaként szolgálhatnak.

PUBLIKÁCIÓK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBŐL

Hajdú Zita: Idegennyelv-ismeret az Észak-alföldi régióban európai kitekintéssel. Területfejlesztés, agrárium és regionalitás Magyarországon. Szerk.: Baranyi Béla – Nagy János. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum. MTA Regionális Kutatások Központja. Debrecen. 2006. 167–180.

Hajdú Zita: Hallgatói és munkaerő-piaci elvárások megjelenítése az „Angol üzleti nyelv” tantárgy oktatásában. Porta Lingua – 2006. *Utak és perspektívák a hazai szaknyelvoktatásban és –kutatásban.* Szerk. Silye Magdolna. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum. 2006. 207–213.

Hajdú Zita: Az idegennyelv-ismeret foglalkoztatás-bővítő szerepe regionális szinten. Comitatus. Önkormányzati Szemle. 2007. március. 29–39.

Hajdú Zita – Dr. Szőke Szilvia: Kommunikációs és idegen nyelvi készségek iránti igények az Észak-alföldi régió mezőgazdasági tevékenységet folytató vállalkozásainál és intézményeinél. Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés, Agrárinformatika Nemzetközi Konferencia. Debrecen. 2007. (CD melléklet.)

Hajdú Zita: A gazdasági igények és az oktatási tartalmak összehangolásának jelentősége. XIII. Ifjúsági Tudományos Fórum. Keszthely. 2007. (CD melléklet.)

Hajdú Zita: Foreign language requirements of employers in the North Great Plain region of Hungary. Porta Lingua – 2007. Szaknyelvoktatásunk – határokon átívelő híd. Szerk.: Silye Magdolna. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum. 143-151.

Hajdú Zita: Skills expected of professionals in the North Great Plain region of Hungary. Agrarian Prospects XVI. Praha. 2007. 1196–1202.

Hajdú Zita: The correlation of foreign language proficiency, employment and regional competitiveness in the North Great Plain region of Hungary. Agrártudományi Közlemények. Debrecen. 2007/26. 74–82.

Hajdú Zita: Az idegen nyelvi munkaerő-piaci igényeket meghatározó tényezők az Észak-alföldi régióban. – Regionalitás, területfejlesztés és modernizáció az Észak-alföldi régióban. Szerk.: Baranyi Béla – Nagy János. Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma. MTA Regionális Kutatások Központja. Debrecen. 2008. 195–203.

Hajdú Zita – Dr. Troy Wiwczarowski: Improving the Intercultural Experience of Erasmus Students. Nyelvi modernizáció. XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Gödöllő. (Megjelenés: 2008. április.)

Hajdú Zita: Ways of Checking Language Knowledge in the Recruitment Process in the North Great Plain region. Porta Lingua – 2008. Szakember, szaktudás, szaknyelv. Szerk.: Silye Magdolna. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum. (Megjelenés: 2008. november.)

Rőfi Mónika – *Hajdú Zita:* The Role of the University of Debrecen in Improving the Competitiveness of the North Great Plain region in Hungary. 4th International Symposium „Natural Resources and Sustainable Development”. Oradea. 2006. 985–992.

Kassainé Tar Ildikó – *Hajdú Zita:* Kiegészítés (burnout) a (szak)nyelvoktatásban és a segítő foglalkozásokban. Nyelvi modernizáció. Magyar Alkalmazott Nyelvészek XVI. Kongresszusának Kiadványa. Szent István Egyetem. Pécs – Gödöllő. 2007. 462–466.

